

Taalvariatie op de Vlaamse openbare omroep. Substandaardisering in fictieprogramma's vroeger en nu

Sarah VAN HOOFF

Abstract

Although the Flemish media have in recent years often been claimed to promote the use of a Flemish, substandard variety of Dutch rather than Standard Dutch, there are as yet little empirical data to confirm or disprove this claim. This paper therefore presents a comparative empirical analysis of language use in one genre, namely fiction, broadcast by the Flemish public broadcasting corporation (VRT) in the early 1980s and the late 2000s. It reveals considerable substandard language use in both periods, as well as an increase of substandard language use over time. These results are interpreted within the broader frame of the VRT's language policy and production practices in the two periods under investigation.

1. INLEIDING¹

In de literatuur over de standaardiseringsgeschiedenis van het taalgebruik in Vlaanderen worden de media, en dan met name de Vlaamse openbare omroep (VRT), vaak beschouwd als belangrijke, zometer de belangrijkste katalysatoren in de verspreiding van het Algemeen Nederlands in Vlaanderen (zie o.a. Goossens 1975: 60-61, 2000; Vandenbussche 2010). Al van bij zijn ontstaan in 1930 stelde de openbare omroep zichzelf tot taak in zijn taalgebruik de Vlaming tot voorbeeld te dienen met een Standaardnederlands dat zo nauw mogelijk aansloot bij de Noord-Nederlandse norm (Van Poecke & Van den Bulck 1991). Die missie is gedurende de tachtigjarige geschiedenis van de omroep onveranderd gebleven: in het *Taalcharter*, waarin de principes van het huidige VRT-taalbeleid worden uiteengezet, schrijft taaladviseur Ruud Hendrickx dat “[d]e VRT [...] de norm voor de Belgische variant van de Nederlandse standaardtaal [wil] zijn en blijven” (Hendrickx 1998: 1). Hoewel Hendrickx daarmee meer ruimte laat voor het Belgisch-Nederlandse taaleigen dan zijn voorganger Eugène Berode, die het taalbeleid van wat toen nog de BRT heette uittekende, herbevestigt hij tegelijk uitdrukkelijk het principiële standaardtaal-

¹ Het onderzoek waarover dit artikel rapporteert wordt gefinancierd door het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen. Ik dank Dominiek Sandra voor zijn uitgebreide hulp bij de statistische analyse van mijn data en Jürgen Jaspers en twee anonieme reviewers voor hun nuttige commentaren bij eerdere versies van dit artikel.

streven van de omroep². Met succes: het taalgebruik van de omroep wordt in Vlaanderen nog steeds als toonaangevend beschouwd – niet toevallig is een veelgebruikt synoniem voor Standaardnederlands in Vlaanderen “VRT-Nederlands” (Van de Velde & Houtermans 1999).

Tegelijk is er sinds de jaren 90 regelmatig ophef over de *substandaardisering* van het taalgebruik van de Vlaming. Terwijl de afgelopen decennia de Vlaamse dialecten er sterk op achteruit gingen, zagen linguïsten en taalminnende commentatoren veelal met lede ogen de opmars aan van een zogeheten “tussentaal”, een variëteit die geen echt dialect meer is, maar ook geen Standaardnederlands. Tussentaal mocht al die jaren voornamelijk op afkeuring rekenen, wat o.a. blijkt uit de weinig flatteuze benamingen (“Verkavelingsvlaams”, “Schoon Vlaams”) die de variëteit toegedicht heeft gekregen, en werd het voorwerp van verhitte en regelmatig opflakkerende debatten over de Vlaamse taaltoestand (zie Jaspers 2001).³

De verklaringen die in die discussies zijn opgeworpen voor het ontstaan en de verspreiding van tussentaal, wijzen opvallend vaak opnieuw in de richting van de media. In het bijzonder de commerciële zender VTM is meestal kop van jut. Exemplarisch is de analyse van Geert van Istendael, de geestelijke vader van de term *Verkavelingsvlaams*, die in een interview met Benno Barnard, een ander notoir verdediger van het Standaardnederlands, onomwonden stelde dat “1585 en 1830 [...] rampzalige jaartallen [zijn] geweest. En 1989, want toen begon VTM uit te zenden.”⁴ Barnard beaamde die uitspraak op zijn Knack-blogpagina en voegde er aan toe:

VTM is de doodsteek voor het beschaafde Nederlands; die louter op winstbejag gestoelde onderneming heeft de Vlaamse volksmens van ieder contact met het noorden beroofd, hem opgesloten in zijn parochiale benepenheid en hem gestijfd in de gedachte dat wat hij zelf spreekt ook in de grote wereld een geschikte vorm van communicatie is. Die gewetenloze schoften van VTM hebben de Vlaamse emancipatie gesmoord in een drab van domheid en wantaal, waar ik aan toe moet voegen dat tegenwoordig ook een deel van de VRT zijn uiterste best doet om het volk zo achterlijk mogelijk te houden. (Barnard 2008)

² In oktober 2011 kondigde Hendrickx aan dat de VRT haar Taalcharter wilde vernieuwen. Voortaan zou volgens Hendrickx’ visietekst in bepaalde genres, met uitsluiting van de nieuwsuitzendingen, in de taal van de presentator “een lichte tongval” te horen mogen zijn (http://www.taalmail.net/teksten/toespraak_taal-dag2011.pdf). In de media klonk het al snel dat de VRT de standaardtaal als na te streven norm losliet, ondanks Hendrickx’ uitdrukkelijke herbevestiging van de eis dat VRT-medewerkers “als belangrijke verspreiders van de Nederlandse taalnorm [...] een aantrekkelijke, duidelijke en correcte standaardtaal” moeten hanteren. Na de vele klachten zagen de VRT-directie en de Raad van Bestuur zich in december 2011 kennelijk genoodzaakt die boodschap nog eens te herhalen, met de toevoeging dat er “in de toekomst [...] zelfs strenger op [zal] worden toegezien” dat het standaardtaalgebruik niet “verglj[d]t in dialect of tussentaal” (<http://www.vrt.be/taal/vrt-wil-mee-de-taalnorm-in-vlaanderen-bepalen>).

³ Recente opflakkingen waren o.m. het colloquium *Verkavelingsvlaams* dat de KANTL en de UCL organiseerden in april 2010 en de studiedagen over Verkavelingsvlaams die onder de noemer *De manke usurpator* in oktober van dat jaar plaatsvonden aan de Universiteit Antwerpen (zie Absillis, Jaspers & Van Hoof 2012).

⁴ G. van Istendael in B. Barnard, ‘Dierbare vrienden’. *Knack*, 7 maart 2007.

Elders had hij al laten verstaan:

Vlaamsch bestaat niet, maar is [...] een ronduit bespottelijk patois, dat zijn vleugels dankt aan de volksverbonden feuilletons waarmee de commerciële televisie het janhagel verstroot. (Barnard 1996: 151)

Het is opmerkelijk dat gelijkaardige analyses ook bij linguïsten terug te vinden zijn, zij het doorgaans minder van vitriool doordrenkt. Zo stelt Hans Van de Velde weliswaar niet, zoals Barnard, VTM verantwoordelijk voor het ontstaan van tussentaal, maar ziet hij niettemin “de veranderingen in het Vlaamse medialandschap” als één van de “factoren [...] die een rol spelen in de doorbraak van het Verkavelingsvlaams” (1996: 266-267):

De opkomst van een Vlaamse commerciële televisieomroep heeft het kijkgedrag van de gemiddelde Vlaming sterk veranderd. Voor 1989 keek hij bijna uitsluitend naar de Vlaamse of de Nederlandse openbare omroepen. Daarbij kreeg hij vooral Standaard-Nederlands te horen. Tegenwoordig wordt vooral naar de commerciële televisie gekeken en naar Vlaamse soaps en spelprogramma's met het Verkavelingsvlaams als voertaal. En ook op de BRTN is niet uitsluitend meer standaardtaal te horen. Het Standaard-Nederlands lijkt op de Vlaamse televisiezenders meer en meer verbannen te worden naar nieuwsuitzendingen en programma's met een hoog cultureel gehalte. (Van de Velde 1996: 267-268)

In dezelfde trant noteerde Jan Goossens:

[D]oor de concurrentie van commerciële zenders is de officiële omroep zijn educatieve aanbod en daarmee ook de uitzendtijd van programma's waar een gecultiveerde taal wordt gesproken, gaan verminderen. In de ontspanningsprogramma's van alle omroepen wordt [...] in de regel niet naar een gecultiveerd taalgebruik gestreefd. (Goossens 2000: 5)

De bovenstaande citaten illustreren dat in het gangbare discours over de rol van de media in de Vlaamse taalsituatie algemeen wordt aangenomen dat de vrijmaking van de Vlaamse televisiemarkt op het einde van de jaren 80 een diepgaande invloed heeft uitgeoefend op de Vlaamse taalsituatie. Doorgaans neemt men aan dat als VTM de Vlaamse tussentaal al niet uitgevonden heeft, het in elk geval die zender was die als eerste tussentaal op het scherm bracht, namelijk in de soaps, feuilletons en spelprogramma's, die het belangrijkste deel van het aanbod van de zender uitmaken. Van de openbare omroep, op zijn beurt, neemt men veelal aan dat die voor 1989 het bastion was van de standaardtaal, maar na het verlies van zijn monopoliepositie de commerciële concurrent volgde en in de strijd om kijkcijfers de populaire toer opging. Hoewel het taalgebruik van de journaals een onberispelijk Standaardnederlands bleef, vielen vooral de “lichtere genres” als entertainment en fictie, die in de pro-

grammering van de openbare omroep voortaan een prominentere plaats kregen, in toenemende mate ten prooi aan substandaardtaalgebruik.

Hoewel wijdverspreid, zijn veronderstellingen als deze tot dusver echter nog niet empirisch onderzocht. In deze bijdrage zou ik daartoe een eerste aanzet willen geven. De focus ligt daarbij op fictie, naast entertainment het genre dat het vaakst met de vinger gewezen wordt. Is het aandeel van substandaardtaal in de fictie van de openbare omroep inderdaad gegroeid over de laatste 30 jaar? In wat volgt zal ik deze vraag trachten te beantwoorden door middel van een vergelijkende kwantitatieve analyse van het taalgebruik in dat genre in de vroege jaren 80 en vandaag (§ 2). Vervolgens zal ik trachten meer licht te werpen op de feiten en evoluties die naar voren komen uit de kwantitatieve analyse, door ze te kaderen binnen het taalbeleid t.a.v. fictie en de makerspraktijk in het genre binnen de openbare omroep in de twee onderzochte periodes (§ 3).

2. KWANTITATIEVE ANALYSE VAN TAALVARIATIE IN FICTIE

2.1 *Corpus*

Om de hypothese van toenemende substandaardisering in fictie te onderzoeken, heb ik een corpus samengesteld van oude en recente fictiereeksen. Het “oude” subcorpus kreeg de naam *corpus-1980* en bevat telkens één aflevering van elke Vlaamse fictiereeks die door de toenmalige BRT is uitgezonden in de vroege jaren 80 (1977-1985). In totaal bevat het corpus-1980 13 afleveringen. De “recente” tegenhanger is het *hedendaagse corpus*, dat bestaat uit telkens één aflevering van elke Vlaamse fictiereeks uitgezonden door de huidige VRT in de periode 2008-2009. Dat zijn er 8 in totaal. Het volledige fictiecorpus bestaat op die manier uit 21 afleveringen, die allemaal van een orthografische transcriptie werden voorzien.

2.2 *Variabelen*

Om een beeld te krijgen van de aandelen van standaard- en substandaardtaalgebruik in beide subcorpora, selecteerde ik 10 fonologische en morfosyntactische variabelen waarvan de varianten kunnen worden beschouwd als markers van respectievelijk Standaardnederlands en substandaardtalig, “Vlaams” Nederlands. Ze worden, telkens geïllustreerd met een voorbeeld, opgesomd in Tabel 1.⁵

⁵ Voor een gedetailleerdere bespreking van de varianten en de condities waaronder ze voorkomen, zie o.a. Plevoets (2008), Rys & Taeldeman (2007) en Taeldeman (2008).

Variabele	Standaard	Substandaard
eind-/t/ in korte functiewoorden	[t] wat is dat?	[d] of Ø wad is da?
/h/ aan het woordbegin	[h] ik ga naar huis	Ø ik ga naar ‘ uis
diminuering	-je een koekje	-ke e koekske
persoonlijk voornaamwoord 2 ^{de} persoon enkelvoud	<i>je</i> -systeem ben jij kwaad? je hebt je vergist	<i>ge</i> -systeem zijde (gij) kwaad? ge hebt u vergist
lidwoord	onverbogen <i>een auto, de auto</i>	verbogen <i>nen auto, den auto</i>
bezittelijk voornaamwoord	onverbogen mijn auto	verbogen mijnen auto
aanwijzend voornaamwoord	verschillend verbogen	
	die man, die auto, deze auto	<i>dieë</i> man, <i>dieën</i> auto, <i>dezen</i> auto
onbepaald voornaamwoord	verschillend verbogen	
	<i>geen</i> tijd, <i>elke</i> dag	<i>genen</i> tijd, <i>elken</i> dag
voegwoord en vragend voornaamwoord aan het begin van de bijzin	Ø ik weet wie er komt hij vraagt of dat kan	expletief <i>dat</i> ik weet wie dat er komt hij vraagt of dat da kan
negatie	enkel ik wil dat nooit meer zien	dubbel ik wil da nooit nie meer zien

Tabel 1: De 10 onderzochte variabelen en hun standaard- en substandaardtalige varianten

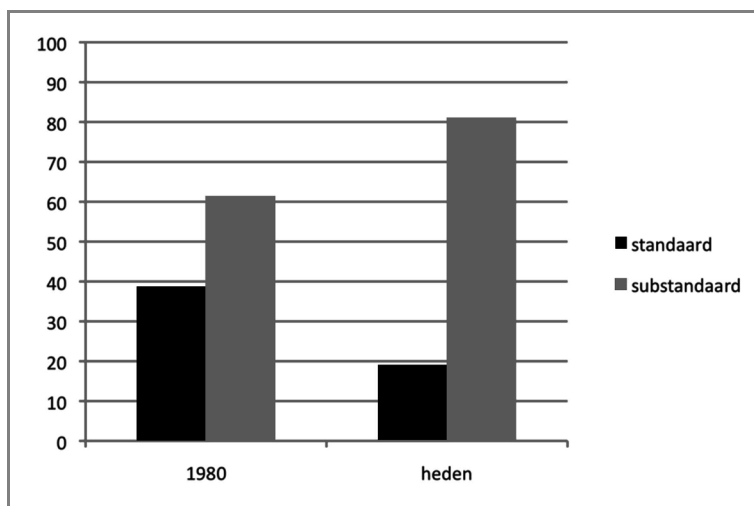
De substandaardtalige varianten worden in de literatuur typisch voor tussentaal genoemd. Tegelijk is het belangrijk om op te merken dat al deze varianten in oorsprong *dialect*kenmerken zijn en dat de meeste ervan bovendien voorkomen in het hele Vlaamse dialectlandschap of grote delen ervan, en in die zin “algemeen Vlaams” genoemd kunnen worden (Rys & Taeldeman 2007: 6; zie ook Taeldeman 2008 voor een uitgebreide uiteenzetting over de geografische spreiding van deze kenmerken). Bijgevolg kunnen we de substandaardtalige varianten het best beschouwen als niet louter markers van *tussentaal*, maar als markers van *substandaardtaal* in de brede zin: behalve reeksen waarin tussentaal voorkomt, zullen ook reeksen waarin *dialect* wordt gesproken hoog scoren op substandaardtaligheid.

2.3 Kwantificering

Van de varianten werden relatieve frequentiescores berekend per fictieserie en per subcorpus. Voor elke aflevering in het corpus werden de absolute scores van alle substandaardvarianten van de 10 variabelen bij elkaar opgeteld; hetzelfde werd gedaan voor alle standaardvarianten. Die totale absolute scores van de varianten werden gedeeld door het totale aantal realisaties van de 10 variabelen. Op die manier werd voor elke serie een (gewogen) substandaard- en standaardtaligheidspercentage berekend. Hetzelfde werd gedaan voor elk subcorpus. Wegens het beperkte bestek van deze bijdrage werden er geen relatieve frequentiescores berekend per spreker in elke serie; ook de scores van elke afzonderlijke variabele laat ik in wat volgt buiten beschouwing.

2.4 Resultaten

De totale standaard- en substandaardtaligheidspercentages van de twee subcorpora worden weergegeven in Figuur 1.

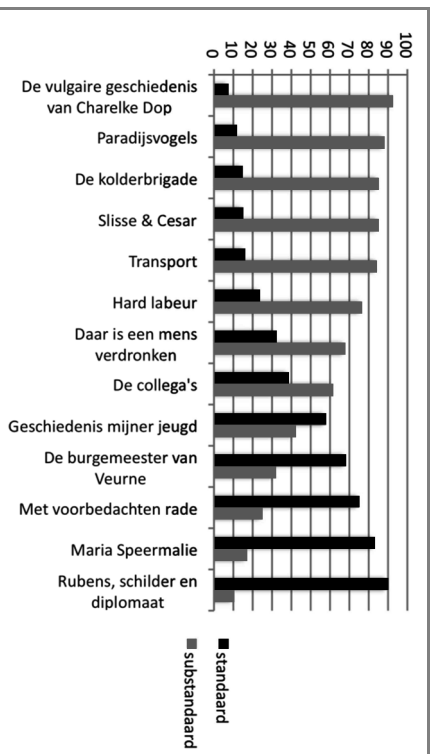

Figuur 1. Standaard- en substandaardtaalgebruik in het *corpus-1980* en het *hedendaags corpus* (in %).

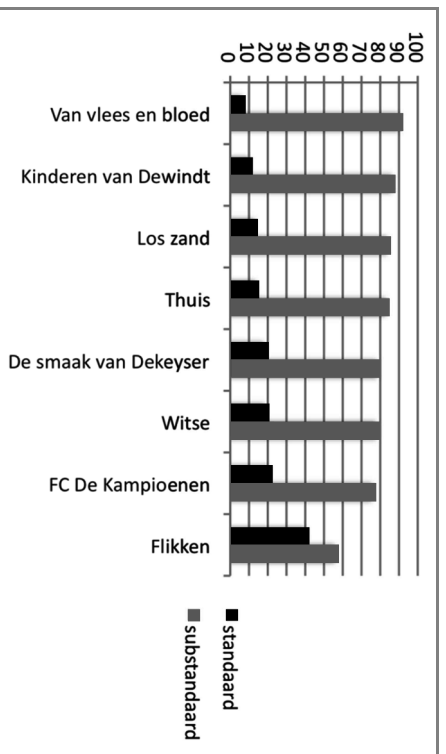
In Figuur 1 valt op dat er zich zowel in het corpus-1980 als in het hedendaagse corpus een aanzienlijk overwicht aftekent van substandaardtalige varianten. Een eerste belangrijke vaststelling is dus dat niet alleen vandaag, maar reeds in de jaren 80, het taalgebruik in fictie sterk substandaardtalig gekleurd was. Tegelijk blijkt uit Figuur 1 dat het aantal standaardtalige realisaties in fictie gehalveerd is van 38,7% in de vroege jaren 80 tot een luttele 19% vandaag, een verschil dat ook significant is in de statistische analyse ($t(17.29) = -2.25$,

$p < 0.05$). Tijdens de afgelopen dertig jaar heeft er zich dus nog een significante *toename* van substandaardtaalgebruik afgetekend in fictie.

De resultaten van de individuele fictiereeksen in beide deelcorpora geven ons een duidelijker beeld van het in Figuur 1 geobserveerde verschil tussen de twee deelcorpora. Figuur 2 geeft de resultaten weer voor de 13 reeksen in het corpus-1980, geordend van meest substandaardtalig (links) tot meest standaardtalig (rechts); Figuur 3 doet hetzelfde voor de 8 reeksen in het hedendaagse corpus.

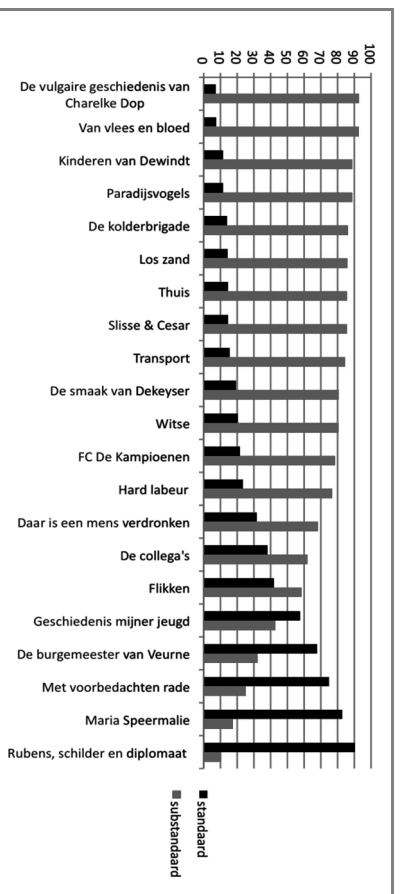
Figuur 2. Standaard- en substandaardtaalgebruik in de 13 series van het corpus-1980 (in %).

Figuur 3. Standaard- en substandaardtaalgebruik in de 8 series van het hedendaagse corpus (in %).

Het corpus-1980 vertoont een zeer grote interne variabiliteit, waarbij het hele continuum wordt bestreken tussen de bijna volledige standaardtaaligheid van *De vulgaire geschiedenis van Charelke Dop* (92,5% standaardrealisaties) en de bijna perfecte standaardtaaligheid in *Rubens, schilder en diplomaat* (89,7% standaardrealisaties). In het hedendaags corpus is de variabiliteit veel minder groot: bijna alle series scoren 77% of meer op standaardtaaligheid, met *Flikken*, dat met slechts 57,8% standaardrealisaties nog behoorlijk standaardtaalijs, als enige uitzondering. In geen enkele reeks domineren standaardige varianten.

Figuur 4, ten slotte, toont alle reeksen uit het fictiecorpus, uitgezet van standaard- naar standaardtaalijs.

Figuur 4. Standard- en substandaardtaalgebruik in de 21 series van het fictiecorpus (in %).

De statistische analyse toont aan dat in de groep series waarin het gebruik van substandaardtalige varianten domineert (van *De vulgaire geschiedenis* t.e.m. *Flikken*), de jaren-tachtigseries niet significant verschillen van de hedendaagse series in het gebruik van substandaardvarianten ($t(13.92) = -0.11$, $p = 0.92$). Dit gebrek aan een verschil binnen de dominant-substandaardtalige groep in het fictiecorpus is bovendien niet toe te schrijven aan slechts enkele reeksen, maar is een systematisch gegeven: de “substandaardseries” van de vroege jaren 80 waren in het algemeen niet minder substandaardtaalijs dan de hedendaagse fictieseries. De toename in de tijd van het gebruik van substandaardvarianten die we observeerden in Figuur 1 is dan ook toe te schrijven aan de aanwezigheid van vijf dominant-standaardtalige series in het corpus-1980, die niet meer te vinden zijn in het hedendaagse corpus.

2.5 Discussie

In tegenstelling tot wat men op basis van het gangbare discours over het taalgebruik in televisiefictie zou vermoeden, wijzen de resultaten van de hierboven gepresenteerde analyse erop dat het genre fictie al minstens 30 jaar onderhevig is aan een sterke tendens tot substandaardisering. Al tijdens de monopolieperiode, een tiental jaar vóór de komst van VTM, was de fictie van de openbare omroep sterk substandaardtalig gekleurd. Tegelijk wijzen de analyseresultaten erop dat die substandaardisering toen niettemin nog *beperkter* was dan vandaag. Dat blijkt het gevolg van de aanwezigheid van enkele “standaardtaalseries” in het corpus-1980, die uit het hedendaagse fictieaanbod verdwenen zijn.

Op basis van deze resultaten moeten de indrukken van opiniemakers, linguïsten en taalbeleidsmakers die in § 1 geciteerd werden, sterk worden genuanceerd. Althans voor het genre fictie is het talige verleden van de openbare omroep niet zo standaardtalig als doorgaans wordt aangenomen. Bovenstaande resultaten wijzen er eerder op dat het taalgebruik in fictie in het verleden een veel grotere *variatie* vertoonde dan in hedendaagse fictie. Waar de fictiereeksen van de vroege jaren 80 het hele continuüm tussen standaard- en substandaardtaalgebruik bestreken, is het “bereik” binnen dat continuüm van het hedendaagse fictietaalgebruik verkleind. Standaardtalige uitschieters zoals die in de jaren 80 wel nog konden worden aangetroffen, zijn vandaag uit het genre verdwenen.

Deze bevindingen verdienen op hun beurt nuancering. Zoals in § 2.2 werd aangegeven is de hierboven gepresenteerde analyse immers gebaseerd op een zeer algemene maat van substandaardtaligheid, die niet toeliet te differentiëren tussen tussentaalgebruik en dialectgebruik, waarbij behalve de “algemene” substandaardkenmerken die de dialecten met tussentaal delen, ook primaire en secundaire dialectkenmerken (Rys & Taeldeman 2007) de taal van personages kleuren. Al bij een oppervlakkige beluistering valt echter meteen op dat met name in het corpus-1980 behoorlijk wat dialect te horen is, zoals in *Slisse & Cesar*, waarin Antwerps de voertaal is, *De kolderbrigade*, waarin o.a. Gents, Antwerps en West-Vlaams te horen zijn, en *Paradijsvogels*, dat Oost-Vlaams getint is. Op *Van vlees en bloed* na, waarin de taal van een de meeste personages sterk Kempisch gekleurd is, zijn zulke dialectseries in het hedendaags corpus niet meer te vinden, en klinkt het taalgebruik in dit subcorpus veel homogener “tussentalig” dan in het corpus-1980. Hoewel het binnen het beperkte bestek van deze bijdrage niet mogelijk is hier uitvoeriger op in te gaan, kan gesteld worden dat fictie in de jaren 80 reeds sterk doordrongen was van substandaardtaalgebruik, maar dat tegelijk de *aard* van dat substandaardtaalge-

bruik door de jaren heen is geëvolueerd – van een variabel dialect- en tussentaalgebruik naar een uniformer gebruik van die laatste variëteit.

Hoe dan ook blijkt fictie al minstens 30 jaar bijzonder vatbaar voor standaardtaalgebruik – zij het in variabele gedaanten – en dat is enigszins opmerkelijk, gezien de principiële standaardtaalpolitiek die de openbare omroep van bij zijn ontstaan gevoerd heeft (zie § 1). Tegelijk is het opvallend dat series waarin standaardtaal domineerde nog wel voorkwamen in de jaren 80, maar verdwenen zijn uit het huidige fictieaanbod. Om mogelijke verklaringen voor deze bevindingen op het spoor te komen, is het nuttig een blik te werpen op de productiepraktijk en de beleidscontext binnen de openbare omroep in de jaren 80 en vandaag. In wat volgt zal ik trachten de hierboven uiteengezette cijfers te duiden binnen het bredere kader van taalbeleid en taalpraktijk.

3. KWALITATIEVE ANALYSE VAN TAALBELEID EN -PRAKTIJK

3.1 *Corpus*

De data voor deze analyse bestaan in de eerste plaats uit beleids- en productiedocumenten, jaarverslagen, interne nota's, correspondenties, evaluatierapporten, vergaderverslagen... afkomstig uit het archief van de openbare omroep. Deze documenten werden aangevuld met oud en recent mediamateriaal (kranten- en tijdschriftenknipsels, radio- en tv-uitzendingen) die betrekking hebben op de televisiefictie van de jaren 80 en vandaag. Ten slotte nam ik zelf enkele interviews af met acteurs, programmamakers en beleidslui.

3.2 *Taalpraktijk*

Toen eind 2009 in de media een felle discussie losbarstte over de alomtegenwoordigheid van tussentaal in recente fictieseries⁶, verdedigden de makers en acteurs van de geïmagineerde series het taalgebruik dat erin geproduceerd werd als het product van een weloverwogen keuze. Bij het maken van een fictiereeks, aldus acteur Michaël Pas in een radio-interview,

hangt [het] er maar van af wat je met een serie wil bereiken. [...] Voor er wordt opgenomen wordt er gerepeteerd, worden dingen doorgesproken. Bij elke drama-aflevering of -serie waarbij ik betrokken ben geweest, wordt dat gesprek gevoerd: jongens, we zitten hier met het scenario, wat gaan we doen? Beginnen met 'jij' en 'je'? Of gaan we 'gij' en 'ge' zeggen? Dat is al *een* keuze die in het begin wordt gemaakt, en elk van die beide keuzes heeft natuurlijk consequenties.⁷

⁶ Zie o.a. L. Bonte, K. Hoefkens en G. Sels, 'Niet verstaanbaar maar wél naturel', *De Standaard*, 8 september 2009; Hillaert (2009); Jaspers & Van Hoof (2009).

⁷ M. Pas in *Peeters en Pichal*, VRT-Radio 1, 10 september 2009.

Dat die keuze doorgaans in het voordeel van een substandaardtalige variëteit uitdraait, is eenvoudigweg een kwestie van “[een] rol geloofwaardig neer te zetten”.⁸

Pas’ analyse is daarmee exemplarisch voor een discours dat onder acteurs en fictiemakers vrijwel unisono weerklinkt. Het veelvuldige gebruik van substandaardtaal in fictie lijkt het rechtstreekse gevolg te zijn van de imperatieven waaraan goede fictie volgens makers en acteurs hoort te beantwoorden: een streven naar “geloofwaardigheid”, “authenticiteit” en “natuurlijkheid” in fictie impliceert bijna automatisch niet-standaardtalig taalgebruik. “Die tussentaal,” aldus acteur Axel Daeseleire, “[...] [is] de spreektaal [...] van het personage dat je verbeeldt. Die personages zijn geplukt uit de realiteit, en in realiteit spreken die geen standaardtaal maar een soortement van tussentaal.”⁹ Ook de makers van *Los zand* (2009) verdedigden het tussentaalgebruik in die serie als “een levendige en realistische spreektaal”.¹⁰ En die argumentatie geldt evenzeer voor de fictie van de jaren 80 als voor de hedendaagse fictie: in erg gelijkaardige bewoordingen omschreef acteur Tuur De Weert het taalgebruik in *De collega’s* (1978), waarin een bonte verzameling aan tussentaal- en dialectvariëteiten figureerde, als “een natuurlijke spreektaal, geënt op de personages, wat ook logisch is als je levensechte karakters wilt neerzetten.”¹¹

Tegelijk geven makers en acteurs aan dat criteria als authenticiteit en geloofwaardigheid standaardtaalgebruik niet per definitie uitsluiten. Zo stelde acteur Pol Goossen dat hij “volksfiguur” Frank Bomans in *Thuis* neerzet in een substandaardvariëteit omdat “het [...] nu eenmaal zo [is] dat acht op de tien mensen, volksfiguren in de straat, geen Algemeen Nederlands praten”, maar “als je een dokter of een advocaat of een notaris moet spelen, dan zal dat gebeuren in het Algemeen Nederlands. Ik zou dat ook doen als ik zo’n rol moest krijgen.”¹² Over zijn taalgebruik als inspecteur Witse in de gelijknamige politierserie verklaarde Hubert Damen: “Van een echte rechercheur heb ik geleerd om mij in Witse aan te passen aan het taalgebruik van diegene die ik ondervraag. Witse zal anders praten met een professor dan met een arbeider.”¹³

Uitspraken als deze wijzen erop dat de band tussen authenticiteit en substandaardtaalgebruik niet absoluut is: correcter is waarschijnlijk te stellen dat substandaardtaalgebruik in televisiefictie prevaleert omdat het genre overwe-

⁸ Ibid.

⁹ A. Daeseleire in *Volt*, VRT-televisie, één, 28 oktober 2009.

¹⁰ K. Gaens in L. Bonte, K. Hoefkens en G. Sels, ‘Niet verstaanbaar maar wél naturel’. *De Standaard*, 8 september 2009.

¹¹ T. De Weert in L. Laveyne, ‘De collega’s maken de brug van toen naar nu’. *De Morgen*, 12 april 2008.

¹² P. Goossen in *Volt*, VRT-televisie, één, 28 oktober 2009.

¹³ H. Damen in L. Bonte, ‘Hubert Damen begint aan zijn zesde seizoen van ‘Witse’’. *De Standaard*, 3-4 oktober 2009.

gend situaties, personages en contexten toont die ook in de realiteit eerder met substandaard- dan met standaardtaalgebruik geassocieerd worden. Een focus op alledaagse huis-tuin-en-keukensituaties, het persoonlijke leven achter officiële beroepen, relatieproblemen, intimiteit... gaat gepaard met een taalgebruik dat evenzeer informeel, intiem en alledaags moet zijn en daardoor een substandaardtalige tint krijgt. In formelere of institutionele gespreksituaties, daarentegen, is standaardtaal, of een standaardtaliger register (hetgeen Damen wellicht bedoelde met “anders praten”), volgens makers en acteurs *wel* op zijn plaats. Over de consequenties van standaardtaalgebruik in andere dan zulke contexten zijn ze het echter bijna allemaal eens: het leidt bijna onvermijdelijk tot een “theatraal”¹⁴ en “opvoedend”¹⁵ taalgebruik dat in fictie “zoveel mogelijk [te] vermijden” is¹⁶, omdat daardoor “de geloofwaardigheid, de naturel en zelfs de integriteit van een personage wegvalt”.¹⁷

3.3 Taalbeleid

Terwijl makers en acteurs complexloos kiezen voor niet-standaardtalig taalgebruik, is de houding van beleidsmakers binnen de openbare omroep t.a.v. substandaardtaalgebruik in fictie heel wat gereserveerder. Dat hoeft weinig verwonderlijk te heten, gezien het strenge standaardtaalbeleid dat de BRT nastreefde in de jaren 80, en dat de VRT vandaag nog steeds voortzet (zie § 1). Precies omwille van dezelfde vereisten van het genre die makers en acteurs aanhalen – geloofwaardigheid, realisme en herkenbaarheid – hebben beleidslui zich echter altijd genoodzaakt gezien om bij uitzondering dialect- en tussentaalgebruik toe te laten in fictie. Daarbij valt op hoe ze vooral ten aanzien van die laatste variëteit altijd een ambivalente houding hebben aangenomen.

Enerzijds hebben beleidsmakers dialect- en tussentaalgebruik in fictie altijd getolereerd en zelfs verdedigd, wanneer bijvoorbeeld misnoegde kijkers hun beklag deden over de kwaliteit van het taalgebruik in het genre. Zo reageerde Berode als volgt op de vraag van Frans Debrabandere, Voorzitter van de Vereniging Algemeen Nederlands, om op tv geen dialect meer te gebruiken:

De BRT heeft beslist “een taalopvoedende taak”, maar daar staat tegenover dat de televisie de spiegel is van de samenleving, ook wat het taalgebruik betreft. En het is nu eenmaal zo dat de meeste Vlamingen nog altijd dialect gebruiken of in situaties waar dat volgens hen niet past, een taaltje dat zweeft tussen hun dialect en het echte Nederlands. Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken

¹⁴ K. Gaens in L. Bonte, K. Hoefkens en G. Sels (ibid.).

¹⁵ M. Pas in *Peeters & Pichal*, VRT-Radio 1, 10 september 2009. Cf. actrice Nathalie Meskens, die stelde over de optie van standaardtalige fictie: “Ik ging er altijd van uit dat wij de mensen moesten entertainen, niet opvoeden.” In (kt), “David”. Proficiat, het is een telenovelle’. *Humo*, 15 september 2009.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ A. Daeseleire in *Volt*, VRT-televisie, één, 28 oktober 2009.

dat nogal wat tekstschrijvers hun personages laten spreken “zoals in het gewone leven”. [...] We staan dus voor een dilemma. Enerzijds proberen we het gebruik van verzorgd Nederlands te bevorderen, maar anderzijds mogen we niet wereldvreemd zijn en doen of er in Vlaanderen geen (half-)dialect meer wordt gebruikt.¹⁸

Wat Berode in 1981 nog “halfdialect” noemde en omschreef als “een taaltje dat zweeft tussen [...] dialect en het echte Nederlands”, heet vandaag “tussentaal”, maar voor het overige klinken er duidelijke echo’s van zijn argumenten door in het discours van zijn opvolger. Zo benadrukt Hendrickx dat de VRT “in de *regel* fictie [maakt] in standaardtaal”¹⁹, maar dat van die regel kan worden afgeweken:

Dialect en tussentaal zijn geenszins uitgesloten, maar ze kunnen alleen worden gebruikt in programma’s waarin ze functioneel zijn [...]. In soaps, feuilletons en comedy-reeksen van eigen bodem mag dialect en tussentaal te horen zijn. Als er personages uit een bepaald milieu opgevoerd worden, mogen ze klinken zoals die mensen spreken. Het komt de geloofwaardigheid van de personages alleen maar ten goede. (Hendrickx 1998: 4)

Net zoals makers en acteurs erkennen beleidsmakers op die manier dat een streven naar een “geloofwaardig” taalgebruik in fictie, dat klinkt “zoals in het gewone leven”, vrijwel onvermijdelijk uitmondt in het gebruik van dialect of halfdialect/tussentaal, waardoor noodgedwongen afgeweken moet worden van het streefdoel “het gebruik van verzorgd Nederlands te bevorderen”.

Fictie mag dus de uitzondering zijn op de regel. Tegelijk gebeurt die toegeving niet helemaal van harte, en blijven beleidsmakers vooral tegenover tussentaal enige wrevel koesteren. Terwijl Berode in 1981 nog het gebruik van halfdialect verdedigde, had hij enkele jaren eerder, opnieuw na een klacht van een kijker, bij de dienst Drama nog fel geprotesteerd tegen “de oubollige ‘kunde-gij’-stijl” die in een tv-spel te horen was geweest. “Het gebruik van Zuidnederlands Beschaafd Halfdialect of m.a.w. het “Vloms klappen” vind ik volstrekt verwerpelijk,”²⁰ liet hij toen weten, een bezwaar dat vooral leek ingegeven door het onzuivere karakter van dat halfdialect. Dat werd in het gelaakte tv-spel immers gekenmerkt door het gebruik van

enerzijds kunde-gij, tot hier toe, een goede pree, de gazet, doe ’n gest, als ik van u was, moest hij gevallen zijn enz., anderzijds (bij herhaling) je/jullie, een

¹⁸ E. Berode bij monde van P. Vandenbussche, brief aan F. Debrabandere, d.d. 19 februari 1981. VRT – Archief- en Documentbeheer.

¹⁹ R. Hendrickx in *Volt*, VRT-televisie, één, 28 oktober 2009. In de beknopte en geüpdatete versie van het *Taalcharter* die dateert van 2007, wordt de regel voor fictie als volgt samengevat: “niet-standaardtaal kan [...] uitzonderlijk in fictie als het onontbeerlijk is” (Hendrickx 2007).

²⁰ Interne mededeling van E. Berode aan H. Van Herreweghen, d.d. 16 februari 1976. VRT – Archief- en Documentbeheer.

inzameling houden, een kwestie van psychologische aanpak, de spijker op de kop slaan, de hiërarchie der rassen, zin hebben in enz.²¹

Dergelijk gemengd taalgebruik illustreerde volgens Berode hoe “net zoals de standaardtaal geweld kan worden aangedaan, [...] men ook het dialect verkeerd [kan] gebruiken.”²²

Ook Hendrickx’ toegeeflijkheid tegenover tussentaal in fictie verhindert niet dat hij er af en toe zijn ongenoegen over ventileert, en net zoals bij Berode lijkt dat ongenoegen vaak ingegeven door het hybride en onvolkomen karakter van de variëteit. Zo citeerde Hendrickx in het *Taalcharter* met instemming Peter Debrabanderes enigszins dubieuze omschrijving van tussentaal als

een onvolkomen taaltje, een taaltje dat alleen steunt op de onwil en het onvermogen van velen om echt Nederlands te spreken, een samenraapsel van Belgisch-Nederlandse afwijkingen: gallicismen, dialectismen, archaïsmen, purismen, schrijftaal... (Debrabandere in Hendrickx 1998: 2)

en weet hij het veelvuldige gebruik van tussentaal in hedendaags fictie aan de gebrekkige beheersing van de standaardtaal van veel acteurs.²³

Dergelijke occasionele “oprispingen” niet te na gesproken, hebben beleidsmakers door de jaren heen het genre fictie echter vrijwel ongemoeid gelaten. Terwijl in de jaren 80 het taalgebruik van journalisten, omroepers en presentatoren nauwlettend in de gaten werd gehouden en zij door taalraadsman Berode op elke lapsus attent werden gemaakt met de beruchte “blauwe brieven”, heb ik in de omroeparchieven geen enkele blauwe brief aangetroffen die gericht was aan een medewerker van de toenmalige dienst Drama. Recenter viel het genre fictie buiten het project *Taalhantering*²⁴, waarin van 1998 tot 2008 het taalgebruik in radio- en tv-programma’s werd doorgelicht. Ook het feit dat geen van de acteurs die ik geïnterviewd heb zich interventies vanuit het taalbeleid tijdens de productie van series kon herinneren, noch in de jaren 80, noch vandaag, wijst erop dat beleidslui fictie van meet af aan als een – enigszins vervelende maar niettemin te tolereren – niche beschouwden binnen het voor het overige strikte standaardtaalbeleid van de omroep.

²¹ Interne mededeling van E. Berode aan B. Brauns, *d.d.* 18 maart 1976. VRT – Archief- en Documentbeheer.

²² Interne mededeling van E. Berode aan P. Vandenbussche, *d.d.* 1 februari 1978. VRT – Archief- en Documentbeheer.

²³ R. Hendrickx in *Peeters & Pichal*, VRT-Radio 1, 9 september 2009 en in *Volt*, VRT-televisie, één, 28 oktober 2009. Het is opmerkelijk dat terwijl Hendrickx in *Peeters & Pichal* en *Volt* de alomtegenwoordigheid van tussentaal in fictie betreurde, hij die elders dan weer ontkende. In 2007 liet hij optekenen dat tussentaal op de openbare omroep beperkt blijft tot soaps en zelfs uit dat genre aan het verdwijnen is en plaatsruimt voor “een informele variant van de standaardtaal”: “Luister maar eens goed naar ‘Thuis’, wat daar gesproken wordt is geen echte tussentaal meer” (Hendrickx in Vandenbussche 2007: 4). Ook uit de tegenstrijdigheid van die beweringen blijkt Hendrickx’ ambigue houding tegenover de dominantie van tussentaal in fictie.

²⁴ Zie <http://www.ling.arts.kuleuven.be/nedling/wsmmedts/vrt.htm>.

3.4 *Discussie*

3.4.1 Substandaardisering in fictie

Het voorgaande lijkt erop te wijzen dat de dominantie van substandaardtaal in fictie begrepen kan worden vanuit dramatische imperatieven als “authenticiteit” en “geloofwaardigheid”, die van fictie een genre maken waarin de Vlaamse taalrealiteit veel makkelijker binnensluipt dan in andere televisiegenres. Die genrevereisten bezitten voor makers een grote vanzelfsprekendheid en worden ook door het beleid geaccapareerd, maar eerder noodgedwongen en met enige terughoudendheid.

In de praktijk betekent dat dat het beleid grotendeels de handen van fictie aftrekt en de makers van reeksen ongemoeid laat. Tegelijk blijft er toch, zowel in de jaren 80 als vandaag, een wat ongemakkelijke spanning tussen enerzijds de principes van het beleid, die op standaardtaligheid en, bij uitbreiding, de “zuiverheid” van taalgebruik gestoeld zijn, en anderzijds de overwegend substandaardtalige en vaak “onzuivere” taalpraktijk in fictie. “Correcte” standaardtaal draagt de voorkeur van het beleid weg, “echt” dialect kan nog net, maar een hybride variëteit – “halfdialect” in de jaren 80, “tussentaal” vandaag – stuit op weerstand. Dat leidt tot geregeld opflakkerende discussies, zowel vroeger als nu, over het taalgebruik in fictie, zowel binnen de omroep als in de media. Die occasionele tegenkantingen lijken echter weinig tot geen impact te hebben op de makerspraktijk.

3.4.2 Het verdwijnen van standaardtaal uit fictie

Al bij al lijken er daarmee weinig verschillen te zijn tussen de fictie van vroeger en die van nu, zowel wat het taalbeleid t.a.v. het genre als de makerspraktijk betreft. Toch stelden we in § 2 vast dat het feitelijke taalgebruik in fictie veranderingen heeft doorgemaakt tijdens de laatste dertig jaar: terwijl de fictieseries van de jaren 80 een heel brede variatie in standaard- en substandaardtaalgebruik vertoonden, waarbij in vijf series standaardtaalgebruik domineerde, zijn zulke “standaardtaalseries” niet meer terug te vinden in het hedendaagse corpus. Wanneer we, op zoek naar een verklaring voor die vaststelling, gaan kijken naar het *genre* waartoe de standaardtalige reeksen van de jaren 80 behoren, dan wordt duidelijk dat het verdwijnen van standaardtaal uit fictie deel uitmaakt van bredere genreveranderingen.

Als voorbeeld kunnen we de meest standaardtalige reeks uit het corpus nemen: *Rubens, schilder en diplomaat* (1977). De opzet van deze reeks, die geproduceerd werd in opdracht van de ministeries van Nederlandse cultuur en nationale opvoeding ter gelegenheid van het Rubensjaar, was sterk didactisch

van inslag: de reeks verhaalde het leven van de schilder Rubens, maar had tegelijk tot doel de kijker iets bij te brengen over de politieke en economische situatie in de zuidelijke Nederlanden in de late 16de eeuw.²⁵ Dat gebeurde op een enigszins “uitleggerige” manier: in de pers, maar ook in de Raad van Bestuur van de BRT, werd *Rubens* bekritiseerd om zijn “omslachtige dialogen”²⁶, “stroeve scenario”²⁷ en “deklamatorische speelstijl”²⁸, waardoor de reeks “meer [deed] denken aan gesofistikeerde Schooltelevisie dan aan Televisiedrama”.²⁹ Datzelfde belerende karakter kenmerkt ook een programma als *Met voorbedachten rade* (1981), een soort docudrama-avant-la-lettre, waarin de kijker een minutieus gedetailleerd en daardoor vaak lang uitgesponnen verslag kreeg van de manier waarop rechercheurs en onderzoeksrechters moordzaken en andere misdrijven afhandelen.

Het lijkt er dan ook sterk op dat het Standaardnederlands dat in historisch drama als *Rubens* of docudrama als *Met voorbedachten rade* te horen was, een onderdeel was van de algemene documentair-didactische stijl die in dat soort genres werd gehanteerd, en dat zulke reeksen op die manier een illustratie vormen van de associatie tussen standaardtaal en een opvoedend, didactisch streven, die eerder al in § 3.2 naar voren kwam uit de narratieven van makers en acteurs. Terwijl dat streven nog welbepaalde fictieproducties in de vroege jaren 80 kenmerkte, is het uit hedendaagse fictie volledig verdwenen.

Bevindingen als deze doen m.a.w. vermoeden dat het verdwijnen van standaardtaal uit fictie te situeren is binnen een bredere “dramatische wending” die het genre, of tenminste subgenres ervan, hebben doorgemaakt. Fictiegenres waarin vroeger standaardtaal te horen was, zoals historisch drama en docudrama, hebben algemene verschuivingen doorgemaakt van een documentair-didactische naar een meer of zuiver dramatische stijl, waarin de dramatische imperatieven die acteurs en makers in § 3.2. opsomden, en die in andere fictiegenres reeds golden, aan belang hebben gewonnen. Veranderingen in het taalgebruik zijn daarvan het gevolg: net zoals in andere fictiegenres is het taalgebruik in hedendaags historisch drama en docudrama een element geworden in de constructie van authenticiteit, met een sterker substandaardtalig karakter dan vroeger tot gevolg.

²⁵ “[Hugo] Claus [de scenarist] [...] heeft er naar gestreefd de kijker inzicht te geven in het denken, de politiek, de kunst van die tijd.” Op die manier wisten op het einde van de reeks “[é]én miljoen mensen [...] heel wat meer over Rubens en zijn tijd. En dat was de bedoeling,” aldus Nic Bal, programmadirecteur televisie. In N. Bal, Artistieke evaluatie Rubensserie – bijkomend verslag, d.d. 23 februari 1978. VRT – Archief- en Documentbeheer.

²⁶ N. Bal, *ibid.*

²⁷ Notulen nr. 253 – Raad van Bestuur, d.d. 27 februari 1978. VRT – Archief- en Documentbeheer.

²⁸ ‘Dwarskijker’, *Humo*, 10 november 1977.

²⁹ P. Van Dessel, Bijlage bij Notulen nr. 250 – Raad van Bestuur, d.d. 16 januari 1978. VRT – Archief- en Documentbeheer.

4. CONCLUSIE

Dit onderzoek vertrok vanuit de in Vlaanderen algemeen gangbare veronderstelling dat het taalgebruik van de openbare omroep sterk veranderd is na de monopolieperiode en dat één van de genres waarin die evolutie met name merkbaar zou zijn, fictie is. Recente fictiereeksen zouden veel sterker standaardtalig gekleurd zijn dan de reeksen die de omroep in de vroege jaren 80 produceerde, die perfect standaardtalig, of ten minste aanzienlijk standaardtaliger zouden zijn dan hun hedendaagse tegenhangers.

In dit artikel heb ik trachten aan te tonen dat die algemene indrukken nuancering verdienen. Televisiefictie bleek reeds in de vroege jaren 80 onderhevig aan een sterke tendens tot substandaardisering, een gegeven waarmee de komst van de commerciële zender VTM, tien jaar later, weinig te maken heeft. Veeleer blijkt het genre *an sich* sterk vatbaar voor substandaardtaalgebruik: zoals makers en acteurs aangaven en zoals ook door beleidsmakers werd erkend, sluipt in een genre dat herkenbaarheid en realisme nastreeft vrijwel onvermijdelijk een substandaardtalig taalgebruik binnen dat ook in de werkelijkheid die men wil afbeelden in de meeste contexten dominant is.

Toch is het niet ondenkbaar dat de liberalisering van de Vlaamse televisiemarkt invloed heeft gehad op de fictie van de openbare omroep. Van de vermindering van het educatieve aanbod van de openbare omroep die Goossens (2000: 5) waarnam na de komst van VTM (zie § 1), zijn er in mijn fictiecorpus immers ook sporen te vinden. Zo leken in bepaalde fictiegenres in de jaren 80 nog educatieve eerder dan dramatische maatstaven te gelden: historisch drama en docudrama werden in die periode gekenmerkt door een documentair-didactische stijl, die gepaard ging met een vrij zuiver standaardtaalgebruik. Vandaag wordt fictie niet langer voor de opvoedende kar gespannen: in hedendaagse fictie prevaleren dramatische imperatieven – herkenbaarheid, authenticiteit en geloofwaardigheid – die het gebruik van standaardtaal grotendeels van de radar hebben doen verdwijnen.

BIBLIOGRAFIE

- Absillis, K., Jaspers, J. & S. Van Hoof (2012). *De manke usurpator. Opstellen over Verkavelingsvlaams*. Gent: Academia Press (te verschijnen).
- Barnard, B. (1996). *Door God bij Europa verwekt*. Amsterdam: Atlas.
- Barnard, B. (2008). De teleurgang van het Nederlands in Vlaanderen. <http://www.ovv.be/page.php?ID=2648>.
- Goossens, J. (1975). De ontwikkeling van het gesproken Nederlands in Vlaanderen. *Nu nog* 23, 51-62.
- Goossens, J. (2000). De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen. *Ons Erfdeel* 43, 3-13.

- Hendrickx, R. (1998). Het Taalcharter – met toelichting. <http://vrttaal.net/extra/taalcharter.pdf>.
- Hendrickx, R. (2007). Charter Taal bij de VRT. <http://vrttaal.net/extra/charter2007.pdf>.
- Hillaert, W. (2009). Acteurs zijn geen taalopvoeders, waarom zouden ze ook? <http://taalschrift.org/discussie/005264.html>.
- Jaspers, J. (2001). Het Vlaamse stigma. Over tussentaal en normativiteit. *Taal en Tongval* 53, 129-153.
- Jaspers, J. & S. Van Hoof (2009). Fix your language. Taalgebruik in fictie. <http://www.rektoverso.be/extra/1255-taalgebruik-in-fictie>.
- Plevoets, K. (2008). *Tussen spreek- en standaardtaal. Een corpusgebaseerd onderzoek naar de situationele, regionale en sociale verspreiding van enkele morfo-syntactische verschijnselen uit het gesproken Belgisch-Nederlands*. K.U.Leuven, proefschrift.
- Rys, K. & J. Taeldeman (2007). Fonologische ingrediënten van Vlaamse tussentaal. In Sandra, D. et al. (reds.), *Tussen taal, spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems*. Gent: Academia Press. 1-9.
- Taeldeman, J. (2008). Zich stabiliserende kenmerken in Vlaamse tussentaal. *Taal en Tongval* 60, 26-50.
- Van de Velde, H. (1996). Verkavelingsvlaams. Wat is mij dat nu? In Van Hout, R. & J. Kruijssen (reds.), *Taalvariëties: toonzettingen en modulaties op een thema*. Dordrecht: Foris. 261-272.
- Van de Velde, H. & M. Houtermans (1999). Vlamingen en Nederlanders over de uitspraak van nieuwslezers. In Huls, E. & B. Weltens (reds.), *Artikelen van de derde sociolinguïstische conferentie*. Delft: Eburon. 451-462.
- Vandenbussche, W. (2007). Taalpaus tegen wil en dank. Een gesprek met Ruud Hendrickx, taaladviseur bij de VRT. *De nieuwe gemeenschap* 4, 2-4.
- Vandenbussche, W. (2010). Standardisation through the media. The case of Dutch in Flanders. In Gilles, P., Scharloth, J. & E. Ziegler (reds.), *Variatio delectat. Empirische Evidenzen und theoretische Passungen sprachlicher Variation*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 309-322.
- Van Poecke, L. & H. Van den Bulck (1991). Taal en omroep. Een schets van de evolutie in het taalbeleid van de Vlaamse Openbare Omroep. In Beheydt, L. (red.), *Taal en Omroep*. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica. 83-107.